

ŠEIMŲ PAVARDŽIŲ DAUGISKAITA

V I T A S L A B U T I S

Nėra naujiena, kad tarmėse pavardžių daugiskaitos formos vartojamos ir kuopinė reikšmė¹. Tą, kas skelbta B. Stundžio, galima papildyti keliais faktais ir jų komentarais.

Labai aiškiai pavienio žmogaus ir šeimos pavardę skiria ryškūs žymenys (pavyzdžių daugiausia imsime iš Marijampolės apskrities Dauksių parapijos).

Šeimai pavadinti vartojama daugiskaitos forma dažniausiai vienaip ar kitaip truputį pakeičiama, kad skirtųsi nuo paprastosios daugiskaitos. Ryškiausiai tai matyti iš *o-*, *io-* ir *é-* kamieno pavardžių, kurių kuopinė daugiskaita pereina į *a-*, *ia-* kamieną: *Būlotā* – *Bulotai*, *Gāulia* – *Gauliai*, *Rūtēlē* – *Rūteliai*. Pavardės, kurių vienaskaita yra *a-*, *ia-* ar *u-* kamieno, daugiskaitą turi to paties kamieno, tačiau tik galūninio kirčiavimo (ketvirtosios kirčiuotės), nepaisant, kurios kirčiuotės yra vienaskaita: *Gumāuckas* (bendr. k. *Gumauckas*), su *Gumāucku* – *Gumauckai*, *Rūdis*, su *Rudžiū* – *Rudžiai*, *Šeimys* – *Šeimiai*, *Zūkis* – *Zūkiai*. Atitinkamų bendrinių žodžių daugiskaita, žinoma, nešokinėja į kitą kirčiavimo paradigmą: *rūdis* 2 – *rūdžiai*, *sūkis* 1 – *sūkiai*. Tai gi šioje šnekoje visos šeimas nurodančios pavardės yra formaliai apibendrintos – visos yra *(i)a-* kamieno ir priklauso ketvirtajai kirčiuotei.

Kuopinės daugiskaitos pavardės suvokiamos kaip daugiskaitiniai daiktavardžiai (pluralia tantum) – su jais vartojami dauginiai skaitvardžiai: *Plynių kaime gyvena dveji Dsingai* ir *dveji Žukauckai*. Pasakyti: *Pasirašė du Dsingos* – *Jonas* ir *Antanas* (du kaimynai bendr. pavardžiai).

Kol sūnus ar duktė maži, tol juos paprastai vadina su mašybinėmis pavardės priesaga: *Bagdonūkas*, *Rudžiūtkas*, *Dsingūtis*, *Bagdoniūtė*, *Rudžiūtė*, *Dsingiūtė*, *Paltanavičiūtė* (mergaičių pavardės čia turi vieną apibendrintą priesagą *-(i)ūtė*). Užaugusiam, bet nesudarantiems atskiros šeimos vyrui ar moteriai vadinti jau dažniausiai ima pavardės kuopinės daugiskaitos kilmininką: *Bagdonų Viñcas*, *Brigijų Antanas*,

¹ Žr. S t u n d ž i o B. Daugiskaitiniai asmenvardiniai oikonimai ir jų reikšmė linkniavimo bei kirčiavimo sistemų rekonstrukcijai // Lietuvių onomastikos tyrinėjimai. Lietuvių kalbotyros klausimai. XXI. 1981. P. 191 ir kt.

Butkų Albinà, Čišaučkų Birutà. Taip būdavo vadinamas žmogus, net ir atskirai gyvenantis, bet neturintis šeimos: Markelių Jónas, Aranskų Marė.

Kuopinė pavardės daugiskaita apėmė ne tik šeimą (paprastai vyrą su žmona), bet ir visą šeimyną (plg.: Šeimyna – tai visi: tėvai su motina ir vaikai. Maršagalas. LKŽ Xfv. 607; pridurtume – dar ir sėneliai, ir išlaikytiniai bei samdiniai, vėl plg.: Seniau pri ūkininko šeimyna didelė, reik visus apskalbti. Laižuva. 76) Ūkininko Marčiukaičio bernas buvo Marčiukaičių Jónas, ūkininko Kavaliausko piemuo – Kavaliauskių Pranškas. Pas Alaburdus gyvenusi Alaburdienės motina dažniau buvo vadinama Alaburdų sėnė, tik artimesnieji sakydavę Bulotų sėnė – pagal jos tikrąją pavardę.

Siųsdami pas kaimyną vaiką ko nors pasiskolinti, gink Dieve, nesakys: Nucik pas Anskaitį, pas Seňkų, o tik pas Anskaičių, pas Senkūs. Tik susipykę šnekėdavo: To Anskaičio vištos visus mūs daršus iškapstė. Matyt, kuopinė pavardės daugiskaita rodė ir pagarbą, gerus kaimynų santykius.

Beje, kuopinė daugiskaita buvo daroma ir iš vyro vardo formos: Antanai, Petrai, Vincai. Naslė Žukauskienė pagal vyro vardą buvo vadinama Mótiejiene, o jos įsūniai maži kaimui buvo Motiejūkai, o paaugę – Motiejų Pėtras, Motiejų Vitas (prisiminkime Vaižganto "Dėdžių ir dėdienių" Dovydų šeimą).

Ta pačia proga pastabėlė dėl pavardinės kilmės vietovardžių². Juos linkstama skirti nuo šeimą pavadinančios daugiskaitos: Bařtininkas (to krašto žmonės taria Bařtinukas), Bartninkai (4) šeima – Bařtininkai (1) k., Daugirdas, Daugirdai (4) š. – Daugirdai (1) k., Gustaitis, Gustaičiai (4). – Gustaičiai (1) k., Gudiškis, Gudiški (4) š. – Gudiški (2) k., Makrickas, Makrickai (4) š. – Makrickai (2) k.

Matyt, tokiu atveju kaimas suvokiamas kaip vieta, kurioje gyvena keli bendrapavardžiai. Pasitaiko ir kaimų vardų, sutampančių su pavardės kuopinės daugiskaitos forma: Balaikai (4) k., Balaiškà, Butanavičiai (4) k. – Butanavičius, Pietariai (4) k. – Pjėtaris, Širvydai (4) k. – Širvydas. Čia vėl prisimintina kirčio vietos ir priegaidės kaitos tendencija darant vietovardžius iš grafiškai sutampančio bendrinio žodžio³: kalnynai – Kálnynai (1) k., liepynai – Liepynai (4) k., nendrynai

² Plačiau apie tai žr. S t u n d i a B. Min. Str. 185-190.

³ L a b u t i s V. Žuvinto ir jo apylinkių vietų vardai // Kalbos kultūra. 39. V., 1980. P. 66-64.

Nendrynai (pieva), *piliakalniai* – *Piliakalniai* (4) k. Taigi įdomu toliau tirti, kuriame Lietuvos krašte tokios tendencijos yra ryškios.